

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับสังคมไทยทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมในทุกระดับ ในภาพกว้างทำให้สังคมไทยเข้าสู่การผลิตเพื่อการค้า ซึ่งส่งผลให้บทบาทหน้าที่โดยพื้นฐานของสังคม ครอบครัวและบุคคล เปลี่ยนไปจากเดิมมีใช้น้อย สังคมที่เดิมเคยมีบทบาทในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างญาติพี่น้อง พี่พากันด้านแรงงาน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงปฏิสัมพันธ์ เปลี่ยนไปเน้นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างมากขึ้น (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2544) ครอบครัวซึ่งทำหน้าที่และมีบทบาทในการอบรมสั่งสอน ลดความสำคัญลงเพราะมีสถาบันทางการศึกษาคือโรงเรียน ทำหน้าที่พื้นฐานแทน บุคคลมีความเป็นปัจเจกสูง ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจที่เน้นเพื่อการค้ามากขึ้น ทำให้ครอบครัวต้องทำหน้าที่หาเลี้ยงสมาชิกมากขึ้น พ่อแม่ทำงานนอกบ้าน บางครอบครัวต้องส่งสมาชิกออกไปทำงานต่างถิ่นเพื่อหารายได้เพิ่ม ส่งผลให้พ่อแม่และลูกไม่มีเวลาอยู่ร่วมกัน บทบาทของครอบครัวในเรื่องการอบรมสั่งสอนทำได้จำกัดมากขึ้น เปิดโอกาสให้สื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ สื่อสารข้อมูลให้กับลูกหลานแทน

ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาหรือกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นส่งผลให้สังคมเปลี่ยนแปลงไป หลายครอบครัวให้ลูกหลานเรียนสูงขึ้นเพราะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำงานนอกภาคเกษตร ประกอบกับค่านิยมด้านการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เด็กในชนบทเข้าสู่การศึกษาในเขตเมืองมากขึ้น หรือก็คืออยู่ห่างจากพ่อแม่มากขึ้น เพราะต้องเข้ามาพักอาศัยอยู่ในหอพัก ทำให้ชีวิตของวัยรุ่นเหล่านี้มีความเป็นอิสระ จนบางส่วนของวัยรุ่นมีทัศนคติและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม (จรรยา เศรษฐบุตร อัญชลี วรสารรัตน์ และจิรจิต บุญชัยวัฒนา, 2541) พฤติกรรมหลายอย่าง เช่น การใช้ชีวิตทันสมัย เน้นความสะดวกสบาย และมีพฤติกรรมเน้นบริโภคนิยม (Consumerism) อาจนำไปสู่ความเสี่ยงในเรื่องเพศและยาเสพติด ตลอดจนความรุนแรงในกลุ่มวัยรุ่น ประเด็นเรื่องความมั่นคงในชีวิตวัยรุ่น นับว่าหลายฝ่ายให้ความสำคัญ ดังจะเห็นได้จากองค์การสากลระดับโลก ได้แก่ United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) ได้จัดให้มีการประชุมเมื่อ 26-28 สิงหาคม 2002 เพื่อชี้ให้เห็นว่าความมั่นคงในชีวิตของวัยรุ่น หรือ ความอยู่ดีมีสุขของวัยรุ่นจำเป็นต่อคนรุ่นต่อไป มิติเรื่องความมั่นคงที่ได้รับการกล่าวถึง ได้แก่ สุขภาพ การทำงาน และความรุนแรง (<http://www.unece.org/press/pr2002/02opa12e.html> สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2545)

จะเห็นได้ว่าปรากฏการณ์ความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น นอกจากจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมแล้ว ยังเกิดจากพฤติกรรมของวัยรุ่นเอง เพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่ชอบทดลอง เป็นวัยที่นิยมการเลียนแบบพฤติกรรม มีความเชื่อมั่นในตนเอง ให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อนมาก ดังนั้นจึงพบว่าวัยรุ่นเข้าไปมีส่วนเกี่ยวกับความเสี่ยงทางเพศ ซึ่งอาจนำไปสู่การทำแท้งที่ไม่ปลอดภัยมากขึ้น ขณะเดียวกันวัยรุ่นก็ตกเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญของการแก้ปัญหาเรื่องยาเสพติด และความรุนแรงในกลุ่มวัยรุ่นด้วยกัน ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้อาจกล่าวได้น่าสนใจว่าความไม่มั่นคงของชีวิตวัยรุ่น ซึ่งเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต เพราะหากวัยรุ่นใช้ชีวิตที่ไม่เหมาะสม ก็อาจจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาทั้งสามอย่างที่กล่าวแล้ว ดังนั้น การหาแนวทางที่จะช่วยพัฒนาให้วัยรุ่นเกิดทักษะชีวิต จนนำมาสู่ความมั่นคงในชีวิตของวัยรุ่นได้นับว่ามีความจำเป็นเพราะนอกจากจะช่วยวัยรุ่นและครอบครัวแล้ว ยังเป็นการช่วยให้สังคมมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพในระยะยาวด้วย ดังนั้นโครงการวิจัยเรื่องการพัฒนาความมั่นคงของชีวิตวัยรุ่นชนบทอีสาน จึงนับว่ามีความจำเป็น ผลการศึกษาที่เกิดขึ้นคาดว่าจะนำมาสู่ข้อสรุปสำคัญที่เป็นองค์ความรู้ว่า กลไกในการพัฒนาความมั่นคงในชีวิตของวัยรุ่นชนบทในชุมชนนั้น ควรเป็นอย่างไรบนพื้นฐานของบริบทชุมชนอีสาน จึงจะช่วยให้วัยรุ่นมีความมั่นคงในชีวิตปลอดภัยจากยาเสพติด การกระทำรุนแรง และความเสี่ยงทางเพศ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ

1. ศึกษาพฤติกรรมเสี่ยงเรื่องเพศ ยาเสพติด และความรุนแรง ในชีวิตวัยรุ่นในชนบทอีสาน
2. ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเสี่ยงเรื่องเพศ ยาเสพติด และความรุนแรงในชีวิตวัยรุ่นในชนบทอีสาน
3. พัฒนารูปแบบการพัฒนาความมั่นคงของชีวิตวัยรุ่นในชนบทอีสานให้ปลอดภัยจากความเสี่ยงเรื่องเพศ ยาเสพติด และความรุนแรง

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 ระยะ ผลการวิจัยระยะที่ 1 คาดว่าจะนำไปสู่การค้นหาคำตอบที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกิจกรรมเพื่อปฏิบัติการ (Intervention) โดยมุ่งหาคำตอบเกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยงเรื่องเพศ ยาเสพติด และความรุนแรงในชีวิตวัยรุ่นชนบทอีสาน ทศนะหรือความคิดของคนในชุมชนทั้งตัววัยรุ่นและผู้ปกครองเกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยงเรื่องเพศ ยาเสพติด และความรุนแรง ในชีวิตวัยรุ่นชนบทอีสาน ตลอดจน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเสี่ยงเรื่องเพศ ยาเสพติด และความรุนแรง ในชีวิตวัยรุ่นชนบทอีสาน

ส่วนการวิจัยระยะที่ 2 คาดว่าจะได้นำแนวทางที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดเพื่อจะพัฒนาความมั่นคงในชีวิตของวัยรุ่นมาสู่การปฏิบัติเพื่อให้โอกาสชุมชนได้เรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาลูกหลานร่วมกัน ซึ่งจะทำให้ได้องค์ความรู้ในส่วนของผลการดำเนินงานดังกล่าวด้วย

ผลการวิจัยทั้งสองส่วนนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อตัววัยรุ่นเอง ที่จะเกิดการเรียนรู้เพื่อหลีกเลี่ยงการมีพฤติกรรมเสี่ยงเรื่องเพศ ยาเสพติด และความรุนแรง และตระหนักที่จะหาแนวทางพัฒนาตนเองเพราะได้เรียนรู้จากประสบการณ์ของการดำเนินกิจกรรม ขณะเดียวกันผลการวิจัย จะทำให้ผู้เกี่ยวข้องในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารโรงเรียนในพื้นที่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คนในชุมชน ตลอดจนผู้ประกอบการได้เข้าใจทัศนคติมุมมองของวัยรุ่นต่อสถานการณ์ปัจจุบัน และเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนารูปแบบที่ใช้เพื่อพัฒนาให้เกิดความมั่นคงกับชีวิตวัยรุ่นในบริบทของสังคมชนบทอีสาน

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

1) กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยได้แก่ บุคคลทั้งชายและหญิง ที่ยังเป็นโสด อายุระหว่าง 12-25 ปี ทั้งที่กำลังศึกษาอยู่และไม่ศึกษาต่อแล้ว อาศัยในชุมชนชนบทใกล้เมืองและชุมชนชนบทไกลเมือง

2) พื้นที่วิจัย เป็นหมู่บ้านในเขตชนบท คือ อยู่นอกเขตเทศบาลทุกประเภท ในจังหวัดขอนแก่น 2 แห่ง ชุมชนแห่งแรก เรียกว่า “ชุมชนใกล้เมือง” เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้เขตเทศบาลเมืองที่เป็นศูนย์กลางในพื้นที่(เขตเทศบาลเมืองพล) ประมาณ 4 กิโลเมตรและห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 40 กิโลเมตร ส่วนอีกชุมชนหนึ่ง เรียกว่า “ชุมชนไกลเมือง” เป็นชุมชนที่อยู่ห่างจากเขตเทศบาลที่เป็นศูนย์กลางในพื้นที่(เขตกิ่งอำเภอหนองนาคำ) ประมาณ 16 กิโลเมตรและห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 80 กิโลเมตร

3) การพัฒนาความมั่นคงในชีวิตของวัยรุ่น พิจารณาเฉพาะประเด็นเรื่องเพศ ยาเสพติด และความรุนแรงในกลุ่มวัยรุ่น

5. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยนี้ กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัยไว้ดังนี้

ความมั่นคงในชีวิตของวัยรุ่น หมายถึง การที่วัยรุ่นมีความตระหนักรู้ และ เห็นคุณค่าของตนเอง เพื่อเสริมสร้างทักษะการตัดสินใจ ที่ทำให้สามารถหลีกเลี่ยงความเสี่ยงในเรื่องเพศ ยาเสพติดและความรุนแรงในกลุ่มวัยรุ่น ความสามารถของวัยรุ่นที่สะท้อนความมั่นคงในชีวิต ครอบคลุมความสามารถในการตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา การคิดวิเคราะห์ และความสามารถในการสื่อสาร การสร้างทักษะการต่อรอง

พฤติกรรมเสี่ยงเรื่องเพศ หมายถึง การที่วัยรุ่นในชุมชนใกล้เคียงและใกล้เคียงเมืองมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศ มีการนัดหมายพบปะทั้งในที่สาธารณะและในที่เฉพาะ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือ สถานเริงรมย์ ตลอดจนมีพฤติกรรมดูสื่อประเภทต่างๆที่นำไปสู่การปลุกอารมณ์ทางเพศ ซึ่งนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์กัน

พฤติกรรมเสี่ยงเกี่ยวกับยาเสพติด หมายถึง การที่วัยรุ่นในชุมชนใกล้เคียงและใกล้เคียงเมืองมีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดประเภทบุหรี่ และสุรา โดยการทดลองใช้ หรือเคยใช้สิ่งเสพติดดังกล่าว

พฤติกรรมเสี่ยงเกี่ยวกับความรุนแรง หมายถึง การที่วัยรุ่นในชุมชนใกล้เคียงและใกล้เคียงเมืองมีการวิวาทกัน และทำร้ายกันทั้งทางวาจาและร่างกาย โดยวัยรุ่นเป็นทั้งผู้ถูกกระทำและเป็นผู้กระทำต่อบุคคลอื่นที่เป็นวัยรุ่นด้วยกัน

วัยรุ่น หมายถึง บุคคลที่ยังเป็นโสด อายุระหว่าง 12-25 ปี อาศัยอยู่ชุมชนใกล้เคียงเมืองและ ชุมชนใกล้เคียง ซึ่งในบางครั้งคนในชุมชนเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “กลุ่มคนหนุ่มสาว” หรือ มักเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กลุ่มเยาวชน” เมื่อกล่าวถึงกลุ่มนี้อย่างเป็นทางการ

6. สถานะความรู้เกี่ยวกับวัยรุ่น

ในการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับวัยรุ่นในการวิจัยนี้ แบ่งเนื้อหาเป็น 2 ประเด็น ได้แก่

- 1) องค์ความรู้เกี่ยวกับวัยรุ่น ซึ่งครอบคลุม ความหมายของวัยรุ่น พัฒนาการของวัยรุ่น ลักษณะสำคัญของวัยรุ่น ความต้องการของวัยรุ่น
 - 2) สถานการณ์ความเสี่ยงของวัยรุ่น ซึ่งครอบคลุมประเด็น ความเสี่ยงเรื่องเพศ ยาเสพติด และความรุนแรง
- ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

6.1) องค์ความรู้เกี่ยวกับวัยรุ่น

ส่วนใหญ่แล้วมีองค์ความรู้หลักที่นำเสนอไว้ครอบคลุมความหมายของวัยรุ่น พัฒนาการของวัยรุ่น ลักษณะสำคัญของวัยรุ่น และ ความต้องการของวัยรุ่น ซึ่งขอสรุปมานำเสนอไว้ดังนี้

วัยรุ่น มาจากคำภาษาละตินว่า Adolescence หมายถึง การก้าวไปสู่วุฒิภาวะ (To grow into maturity) (Sabald, 1984 อ้างใน พรพิมล เจียมนาครินทร์, 2539) การที่เด็กจะบรรลุถึงขั้นการมีวุฒิภาวะนั้น จำเป็นต้องมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ไปด้วยพร้อมๆ กัน วัยรุ่นในแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างกัน ประเทศที่พัฒนาแล้วเด็กจะเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าประเทศด้อยพัฒนา ในการเข้าสู่วัยรุ่นของเด็กชายและเด็กหญิงพิจารณาจากการเข้าสู่วุฒิภาวะทางเพศเป็นเกณฑ์ ส่วนในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้นิยามว่า วัยรุ่น หมายถึง วัยที่อายุประมาณ 13-19 ปี จะเห็น

ได้ว่า การกำหนดว่าใครคือวัยรุ่นนั้น องค์ความรู้กระแสหลัก กำหนดจากพัฒนาการทางด้านร่างกาย และอายุ เป็นหลัก นับว่าเป็นอีกจุดหนึ่งที่แตกต่างจากบริบทของสังคมชนบทอีสาน ที่เห็นว่า คนโสด คือคนที่ เป็นวัยรุ่น แม้ว่าจะมีอายุถึง 25 ปีก็ตาม ดังรายละเอียดในบทที่ 3

ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธุ์ (2524 อ่างใน น้อยนาภา ลินฐบดี, 2530) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็น วัยหัวเลี้ยวหัวต่อที่อยู่ระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ วัยรุ่นเริ่มต้นเมื่อเด็กมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายไปในทาง ที่แสดงให้เห็นชัดว่าเป็นชายหนุ่มหรือหญิงสาว ซึ่งในขณะนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงและความเจริญเติบโตใน ด้านต่างๆ ได้แก่

1) ด้านร่างกาย การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของวัยรุ่นเป็นสิ่งที่วัยรุ่นมีความวิตกกังวลมาก ประสบการณ์ทางเพศเป็นเรื่องใหม่ที่วัยรุ่นสนใจ วัยรุ่นจึงพยายามทำตัวให้เป็นที่สนใจของเพศตรงข้าม โดยการแต่งตัวอย่างพิถีพิถัน พยายามหาแฟชั่นใหม่ๆ แปลกๆ เสมอ

2) ด้านอารมณ์ วัยรุ่นมีความวิตกกังวล หงุดหงิด มีอารมณ์รุนแรง ขาดความยั้งคิดในการ ทำงาน มีความอยากลองในของใหม่ๆ โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การอยากลองสูบบุหรี่ ดื่มสุรา เข้าไป ในที่คลับ ทดลองยาเสพติด บางครั้งวัยรุ่นมักมีอาการอ่อนไหว ไม่แน่นอน กลัวความผิด

3) ด้านสติปัญญา วัยรุ่นมีแนวความคิดของตนเองมากขึ้น สามารถตัดสินใจได้เอง เมื่อเด็กอายุ ย่างเข้าปีที่ 12 จะรู้จักตัดสินใจโดยอาศัยประสบการณ์ที่ผ่านมาทั้งจากการศึกษาและสถานการณ์จริงอย่าง ไตร่ตรอง มีความคิดริเริ่ม สามารถวางโครงการในการทำงานหรือการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อหาทักษะและ ประสบการณ์ใหม่ๆ

4) ด้านสังคม เด็กวัยนี้มักจะปลีกตัวจากพ่อแม่ ญาติพี่น้องในบ้านและครู ชอบอยู่ในหมู่เพื่อน ฝูง อยากเป็นอิสระ อยากเป็นตัวของตัวเอง ไม่ค่อยเชื่อใคร ไม่อยากอยู่ใต้อำนาจใคร ฉะนั้นเด็กวัยนี้บาง ที่อาจดูเป็นเด็กหัวดีก็ ไม่เคารพเกรงกลัวผู้อื่น

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่สำคัญของชีวิตช่วงหนึ่งซึ่งควรได้รับความสนใจ เอาใจใส่อย่าง ไกล่ชิดจากผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพราะเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และ สังคม อันจะเป็นผลสืบเนื่องไปสู่พฤติกรรมรูปแบบต่างๆ ซึ่งอาจทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างวัยรุ่น และผู้ใหญ่ จนบางครั้งนำมาซึ่งความผิดพลาดในการดำเนินชีวิต

วัยรุ่นเป็นวัยวิกฤติแห่งชีวิต เนื่องจากเป็นช่วงต่อของวัยเด็กและผู้ใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง ต้นๆ ของวัยจะมีการเปลี่ยนแปลงมากทั้งร่างกายและอารมณ์ ทำให้เกิดปัญหา โดยเฉพาะในเรื่องการ ปรับตัวกับสังคม เพราะเกิดความสับสนในบทบาทของตนเอง แสวงหาความสามารถของตนเอง ช่วงนี้จึง เต็มไปด้วยความวิตกกังวล ทำให้เกิดระยะวิกฤติของการปรับตัว ทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับวัยรุ่นต่างยอมรับว่า เป็นวัยแห่งปัญหา (พรพิมล เจียมนาครินทร์, 2539) โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับ ยาเสพติด โรคเอดส์ การ ตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ การเรียน การคบเพื่อน

ดังนั้นการศึกษาพฤติกรรมของวัยรุ่นจึงจำเป็นต้องทราบลักษณะสำคัญของวัยรุ่น (สุชา จันทร์อม, 2540) ดังนี้

1) เป็นวัยแห่งการเสริมสร้าง (Period of Reconstruction) ในวัยนี้ความเจริญเติบโตทางร่างกายจะเจริญอย่างรวดเร็ว และค่อนข้างช้าลงในตอนปลาย

2) เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง (Period of Transformation) ในวัยนี้เป็นวัยที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับชีวิตของวัยรุ่นมากมาย ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และความรู้สึกนึกคิด

3) เป็นวัยที่มีความคิดอยากเป็นอิสระ (Period of Independence) โดยเริ่มคิดพึ่งพาตนเอง อยากเรียนรู้ความผิดพลาดด้วยตนเองมากกว่าจะเรียนรู้จากคำสั่งสอน ชอบโต้เถียง ถ้าได้รับการขัดขวางอย่างรุนแรงมักมีความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ และหาทางออกในทางผิดๆ ได้

4) เป็นวัยที่ต้องเผชิญปัญหา (Period of Problem) เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต เรียกว่า วัยวิกฤติ ปัญหาต่างๆ มักเกิดขึ้นเสมอ มีการตัดสินใจอย่างรวดเร็ว วู่วาม แสดงออกทางอารมณ์ที่รุนแรง และรวดเร็ว อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นวัยพายุบูแคมและความเครียด

โดยทั่วไปในการสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคลนั้น สิ่งที่ต้องคำนึงเสมอ ได้แก่ การให้ความมั่นคงและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัวและกลุ่มสังคม วัยรุ่นก็เช่นเดียวกัน ช่วงการเป็นวัยรุ่นมีความต้องการที่สำคัญได้แก่ (ยูวดี เทียรประสิทธิ์, 2536 อ้างใน อนงค์ ซีระพันธ์, 2544)

1) ความต้องการสัมฤทธิ์ผล (Achievement) หมายถึง ความต้องการทำอะไรให้ดีที่สุด ต้องการความสำเร็จ ชอบทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยความชำนาญและความพยายาม อยากให้ผู้อื่นเห็นวาทนชำนาญงาน ต้องการงานชิ้นสำคัญให้สำเร็จ หรือทำงานชิ้นยากๆ ให้เป็นอย่างไร ต้องการแก้ไข ปัญหาที่ยุ่งยาก ชอบทำอะไรดีกว่าคนอื่น และเขียนนวนิยายหรือบทละครได้

2) ความต้องการยกย่องผู้อื่น (Deference) หมายถึง ความต้องการรับคำแนะนำจากผู้อื่น อยากรู้ว่าผู้อื่นคิดอย่างไร ชอบทำตามคำชี้แจงหรือความคาดหวังของผู้อื่น ชอบยกย่องเคารพผู้อื่น ชอบชมว่าผู้อื่นทำงานได้ดี ยอมรับความเป็นผู้นำของผู้อื่น ชอบอ่านชีวประวัติบุคคลสำคัญ ชอบทำตามประเพณีนิยม และอยากให้ผู้อื่นเป็นผู้ตัดสินให้

3) ความต้องการความเป็นระเบียบ (Order) หมายถึง ความต้องการการทำงานให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ชอบวางแผนก่อนทำอะไรที่ยากๆ ชอบรวบรวมรายละเอียดในงานที่ต้องทำ ชอบเก็บจดหมายและเอกสารอื่นๆ ให้เรียบร้อย และจัดให้เป็นระเบียบตามระบบใดระบบหนึ่ง ชอบรับประทานอาหารเป็นเวลา ชอบวางแผนการทำงานให้ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปอย่างราบรื่นโดยไม่เปลี่ยนแปลง

4) ความต้องการแสดงออก (Exhibition) หมายถึง ความต้องการกล่าวถึงสิ่งที่ผู้อื่นเห็นว่าหลักแหลม ชอบเล่าเรื่องตลกและเรื่องที่น่าสนใจ ชอบเล่าเรื่องผจญภัย และประสบการณ์ของตนเอง อยากให้ผู้อื่นสังเกตและกล่าวถึงรูปร่างหน้าตาของตน ชอบพูดเพื่อจะดูว่ามีผลอย่างไรต่อผู้อื่น ชอบพูดถึง

ความสำเร็จของตนเอง ชอบเป็นจุดสนใจ ชอบใช้คำพูดที่ผู้อื่นไม่ค่อยเข้าใจและชอบตั้งคำถามที่ผู้อื่นตอบไม่ได้

5) ความต้องการพึ่งตนเอง (Autonomy) หมายถึง ความต้องการไปไหนมาไหนด้วยความพอใจ ต้องการพูดได้อย่างที่คิด ต้องการตัดสินใจด้วยตนเอง ชอบอิสระในการที่จะทำสิ่งต่างๆ ชอบทำอะไรสักไม่คำนึงว่าผู้อื่นจะคิดอย่างไร ชอบวิจารณ์บุคคลที่มีอำนาจ ชอบหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบและหน้าที่

6) ความต้องการไม่ตรีสัมพันธ (Affiliation) หมายถึง ความต้องการการช่วยเหลือเพื่อนและซื่อสัตย์ต่อเพื่อนๆ ชอบทำสิ่งต่างๆ ให้เพื่อน ชอบรู้จักคนแปลกหน้า ชอบมีเพื่อนมากที่สุด ชอบแบ่งปันของกับเพื่อนๆ ชอบทำงานกับเพื่อนมากกว่าทำงานตามลำพัง ชอบสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนๆ ชอบเขียนจดหมายถึงเพื่อน

7) ความต้องการเข้าใจตนเองและผู้อื่น (Interception) หมายถึง ความต้องการวิเคราะห์แรงจูงใจและความรู้สึกของตนเอง ชอบสังเกตผู้อื่น พยายามว่าผู้อื่นรู้สึกอย่างไรเมื่อพบปัญหา มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา มักวิเคราะห์เหตุผลของคนอื่นว่า เหตุใดเขาจึงทำอย่างนั้นมากกว่าที่จะดูเพียงสิ่งที่เขาทำ ต้องการวิเคราะห์แรงจูงใจของผู้อื่น และชอบทำนายว่าผู้อื่นจะปฏิบัติอย่างไรในเหตุการณ์หนึ่งๆ

8) ความต้องการขอความช่วยเหลือ (Succorances) หมายถึง ความต้องการให้ผู้อื่นช่วยเหลือเวลาที่เดือดร้อน ชอบให้ผู้อื่นให้กำลังใจตน ชอบให้ผู้อื่นแสดงเมตตากรุณาต่อตน ชอบให้ผู้อื่นเห็นใจและเข้าใจเมื่อตนประสบปัญหา อยากให้คนอื่นรัก ชอบให้ผู้อื่นทำอะไรด้วยความเต็มใจ อยากให้ผู้อื่นปลอบเวลาที่ทุกข์ ชอบให้ผู้อื่นเสียใจเมื่อตนป่วย และอยากให้ผู้อื่นห่วงใยเมื่อตนป่วย

9) ความต้องการมีอำนาจเหนือผู้อื่น (Dominance) หมายถึง ความต้องการขัดแย้งความคิดของผู้อื่น ชอบเป็นผู้นำกลุ่ม อยากให้ผู้อื่นนับถือตนเป็นหัวหน้า อยากได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งให้เป็นประธานกลุ่ม อยากได้รับเชิญเป็นผู้ไกลเกลี่ยข้อถกเถียงของผู้อื่น ต้องการมีอิทธิพล ชักจูงให้ทำตามสิ่งที่ตนปรารถนา ชอบแนะนำและบงการผู้อื่นว่าทำงานอย่างไร

10) ความต้องการยอมรับผิด (Abasement) หมายถึง ความต้องการยอมรับผิดเมื่อทำสิ่งที่ผิดพลาดไป ยอมรับการตำหนิเมื่อมีสิ่งผิดพลาดเกิดขึ้น รู้สึกว่าความเจ็บป่วยและความทุกข์ที่ได้รับนั้นมีผลดีมากกว่าผลเสีย อยากได้รับการลงโทษเมื่อกระทำผิด รู้สึกเสียใจในการที่ตนไม่สามารถทนต่อเหตุการณ์ได้ มักรู้สึกประหม่าเมื่อมีคนที่ไม่เห็นอกว่าอยู่ด้วย และรู้สึกว่าตนเองด้อยกว่าทุกด้าน

11) ความต้องการช่วยเหลือผู้อื่น (Nurturance) หมายถึง ความช่วยเหลือเพื่อนที่เวลาเพื่อนเดือดร้อน มักยกโทษให้แก่เพื่อนๆ ชอบทำอะไรเล็กๆ น้อยๆ ให้ผู้อื่น ชอบมีน้ำใจต่อผู้อื่น ชอบเห็นใจเวลาที่ผู้อื่นได้รับอันตรายหรือเจ็บป่วย ชอบการแสดงความรักใคร่ชอบพอต่อผู้อื่น และชอบให้ผู้อื่นเล่าปัญหาส่วนตัวให้ฟัง

12) ความต้องการเปลี่ยนแปลง (Change) หมายถึง ความต้องการทำสิ่งใหม่ๆ ชอบท่องเที่ยว ชอบพบปะผู้คนแปลกหน้า ชอบเปลี่ยนกิจกรรม ชอบค้นคว้าสิ่งใหม่ๆ ชอบรับประทานอาหาร

ตามสถานที่แปลกๆ ใหม่ๆ ชอบทดลองงานใหม่ๆ ไม่ซ้ำซ้อน ชอบเปลี่ยนที่อยู่ตามทีต่างๆ และอยู่ในที่แปลกๆ นิยมการแต่งตัวที่ทันสมัย ชอบทำอะไรที่แปลกๆ ใหม่ๆ

13) ความต้องการอดทน (Endurance) หมายถึง ความต้องการทำงานโดยไม่หยุดจนกว่าจะสำเร็จ ชอบทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ ชอบทำงานด้วยความมานะ อดทน ชอบคิดแก้ปัญหาเรื่อยๆ จนกว่าจะแก้ไขได้ ชอบทำงานชิ้นหนึ่งๆ ให้สำเร็จก่อนที่จะทำงานชิ้นต่อไป ชอบทำงานจนดีก็เพื่อให้งานสำเร็จ ไม่อยากให้ใครมารบกวนเวลาทำงาน ชอบทำงานหรือคิดแก้ปัญหาต่อแม้จะดูว่าไม่มีทางสำเร็จก็ตาม

14) ความต้องการคบเพื่อนต่างเพศ (Heterosexuality) หมายถึง ความต้องการออกไปพบเพื่อนต่างเพศ ชอบทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกับเพื่อนต่างเพศที่ถูกต้อง ชอบอยู่ใกล้ชิดกับเพื่อนต่างเพศ ชอบให้เพื่อนต่างเพศเห็นว่ารูปร่าง หน้าตาของตนเองชวนมอง ชอบพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องเพศ ชอบอ่านหนังสือหรือบทละครที่มีเรื่องเพศเป็นส่วนใหญ่ ชอบพูดหรือฟังเรื่องขบขันเกี่ยวกับเพศและมักเกิดอารมณ์ตื่นเต้นในเรื่องเพศ

15) ความต้องการที่จะก้าวร้าวหรือรุกรานผู้อื่น (Aggression) หมายถึง ความต้องการขัดแย้งความคิดเห็นของผู้อื่น ชอบบอกผู้อื่นว่าตนเองคิดอย่างไรเกี่ยวกับตัวเรา ชอบวิจารณ์ผู้อื่นอย่างเปิดเผย ชอบหัวเราะเยาะผู้อื่นหรือตำหนิเมื่อไม่เห็นด้วยกับเขา ชอบแก้แค้นคนที่สบประมาทตน มักโกรธง่ายและชอบวิจารณ์ผู้อื่น เมื่อมีสิ่งผิดพลาดเกิดขึ้นและชอบอ่านหนังสือพิมพ์ที่มีเรื่องฆาตกรรมและเรื่องรุนแรงอย่างอื่น

เป็นที่น่าสังเกตว่า องค์ความรู้เดิมที่เห็นการเปลี่ยนแปลง หรือ พัฒนาการ ตลอดจนความต้องการของวัยรุ่นเหล่านั้น นำไปสู่ปัญหาการดำเนินชีวิตของวัยรุ่น หากวัยรุ่นไม่สามารถปรับตัวได้สอดคล้องตามความคาดหวังของครอบครัวและสังคม บนบรรทัดฐานที่ครอบครัวและสังคมกำหนด วัยรุ่นก็จะถูกมองว่าเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดปัญหา แต่ในภาวะที่สังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย ภายใต้สังคมการผลิตแบบทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้ชีวิตวัยรุ่นเปิดรับข้อมูลข่าวสารที่กว้างขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม และรับเอาค่านิยมแบบใหม่ที่มากับสังคมสมัยใหม่ มาเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต และบรรทัดฐานเหล่านั้น บางส่วนมีความแตกต่างจากบรรทัดฐานเดิมของครอบครัวและชุมชน จึงทำให้ครอบครัวและสังคมเห็นว่าวัยรุ่นมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม มีพฤติกรรมเสี่ยงในหลายด้าน สิ่งเหล่านี้ทำให้ทัศนคติของครอบครัวและสังคม อาจมีความแตกต่างจากทัศนคติของวัยรุ่นในสภาพชีวิตปัจจุบัน การพัฒนาวัยรุ่นให้มีความมั่นคงในชีวิตนั้น จำเป็นต้องเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวอย่างชัดเจน (ดังรายละเอียดใน บทที่ 3)

6.2) สถานการณ์ความเสี่ยงของวัยรุ่น

สภาพสังคมปัจจุบันมีการแข่งขันทั้งในด้านการเรียนและการประกอบอาชีพ มีความยากลำบากในการดำรงชีวิต เด็กวัยรุ่นรับรู้ปัญหาความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ครอบครัวแตกแยก เรื่องราวข่าวสารผ่าน

สื่อต่างๆ ที่แสดงให้เห็นว่าโลกนี้เต็มไปด้วยความรุนแรง เด็กวัยรุ่นมีการดำเนินไปขณะที่พ่อแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน หรือการที่ต้องอยู่กับพ่อ หรือแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น การเรียนรู้จากการลองผิดลองถูกในการดำเนินชีวิตจึงเกิดปัญหาหรือสถานการณ์ความเสี่ยงในชีวิต (พรพิมล เจียมนาครินทร์, 2539) ซึ่งปัญหาหรือสถานการณ์ความเสี่ยงสำคัญที่จะกล่าวถึงในที่นี้ได้แก่ ความเสี่ยงเรื่อง เพศสัมพันธ์ ยาเสพติด และความรุนแรง

(1) **วัยรุ่นกับความเสี่ยงเรื่องเพศสัมพันธ์**

ผลจากการเจริญเติบโตทางด้านร่างกาย ทำให้วัยรุ่นเกิดพัฒนาการทางเพศและมีความคิดที่จะทำ ให้เพศตรงข้ามสนใจ ทำให้วัยรุ่นแสดงออกในเรื่องพฤติกรรมทางเพศหลายลักษณะ (พรพิมล เจียมนาครินทร์, 2539) ได้แก่ 1) มีความรักและความสนใจในเพศตรงข้ามที่รุนแรงราวคราวเดียวกัน 2) การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง เป็นพฤติกรรมที่ทำให้เกิดความพอใจทางเพศด้วยการกระตุ้นจับต้องอวัยวะเพศ 3) แสดงความสนใจเรื่องเพศ โดยดูจากพฤติกรรมแต่งกาย การศึกษาค้นคว้าจากหนังสือทางเพศ หรือ หนังสือประเภทเรจรมย์ หรือการแอบมองสัดส่วนของเพศตรงข้าม และ 4) รักร่วมเพศ (Homosexuality and Lesbian) เป็นลักษณะการไม่สนใจเพศตรงข้าม หรือการทำตัวเป็นเพศตรงข้าม

ปัญหาพฤติกรรมทางเพศในวัยรุ่นไทย มีอยู่หลายปัญหาที่นำไปสู่การสูญเสียโอกาสของวัยรุ่นในสังคม เช่น ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ซึ่งสามารถนำไปสู่การตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ การทำแท้ง หรือการติดเชื้อเอชไอวี สิ่งเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นกับวัยรุ่น ย่อมทำให้วัยรุ่นสูญเสียโอกาสในสังคมด้านการเรียน ด้านการพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมก่อนสร้างครอบครัว ทำให้ได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคมเมื่อสร้างครอบครัวในภาวะที่ขาดความพร้อมด้านเศรษฐกิจและสังคม

ความเสี่ยงเรื่องเพศของวัยรุ่น มีองค์ความรู้จากงานวิจัยพอสมควร เช่น การศึกษาของมานี ปิยอนันต์ เกศสุดา จิรวรรณเดช และ อรวรรณ บัจฉา (2545) โดยให้นักเรียนในโรงเรียนสหศึกษาจำนวน 2,098 ราย ที่อายุ 11-20 ปี ตอบแบบสอบถาม พบว่า นักเรียนหญิงร้อยละ 3.9 และนักเรียนชายร้อยละ 15.5 เคยมีเพศสัมพันธ์ นักเรียนหญิงร้อยละ 21.3 และนักเรียนชายร้อยละ 56.4 เคยดูรูปโป๊ นักเรียนหญิงและชายร้อยละ 37.1 และ 47.1 ตามลำดับ เคยไปเที่ยวสถานบันเทิง นักเรียนหญิงเพียงร้อยละ 35.5 ที่รู้จักวิธีควบคุมกำเนิดด้วยถุงยางอนามัย นักเรียนหญิง ร้อยละ 1.5 มีปัญหาการร่วมเพศ ส่วนนักเรียนชาย 6 คน มีปัญหาคุมกำเนิดตั้งครรภ์ มี 2 คน มีปัญหาการมีโรค และนักเรียนชาย ร้อยละ 2.7 มีปัญหาการร่วมเพศ ผลการวิจัยนี้ยังคงให้ภาพเช่นเดียวกับองค์ความรู้เมื่อ ปี 2537 ที่ดำเนินการวิจัยโดย กฤตยา อาชวนิจกุล และวรรณณี แซ่มสนธิ (2537) พบว่า นักศึกษาวัยรุ่นชายกลุ่มตัวอย่าง อายุ 17-24 ปี ส่วนใหญ่ ร้อยละ 69.0 เคยมีเพศสัมพันธ์แล้ว โดยอายุเฉลี่ยของการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกคือ 16.9 ปี เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มที่เคยมีเพศสัมพันธ์มาแล้ว ประมาณร้อยละ 70.0 มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกกับคูรัก ร้อยละ 25.0 กับเพื่อนหญิงที่เป็นคู่ขนอนชั่วคราว มีเพียงร้อยละ 29.0 เท่านั้น ที่มีประสบการณ์ครั้งแรกกับหญิงบริการ แต่ในกลุ่ม

ดังกล่าวนี้ ร้อยละ 39.0 เคยมีประสบการณ์ของการซื้อประเวณี หรือไปเกี่ยวกับหญิงบริการมาแล้ว โดยอายุเฉลี่ยของการซื้อประเวณีครั้งแรก คือ 17.1 ปี เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มผู้ชายอื่นๆ พบว่า สัดส่วนของการเรียนรู้เรื่องการมีเพศสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามโดยผ่านการขึ้นครูกับโสเภณีของนักศึกษาชายกลุ่มตัวอย่างนี้ต่ำสุด

สำหรับสถานที่ของสถานบริการทางเพศที่ได้ไปใช้บริการเป็นครั้งแรกที่ยอดนิยมสำหรับวัยรุ่นชายในวิทยาลัยอาชีวะ คือ ซ่อง ร้อยละ 59.0 ของนักศึกษาชายกลุ่มนี้ใช้บริการครั้งแรกจากซ่อง ซึ่งโดยทั่วไปถูกจัดอยู่ในกลุ่มสถานบริการราคาถูก และค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้อบริการ และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อการไปสถานบริการหนึ่งครั้ง ประมาณ 270 บาท เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ปัจจุบันสถานบริการทางเพศประเภท อาบ อบ นวด ไนท์คลับ คาเฟ่ ผับ คาราโอเกะ จะแพร่หลายมาก แต่นักศึกษาวัยรุ่นชายกลับเลือกใช้บริการทางเพศครั้งแรกตามสถานที่เหล่านี้ค่อนข้างน้อย ซึ่งคงมาจากสาเหตุสองประการ คือ ค่าใช้จ่าย และรายละเอียดขั้นตอนการซื้อบริการ และพบว่ากลุ่มที่อยู่กับพ่อแม่ และกลุ่มที่อยู่ตามลำพังโดยเช่าหอพักอยู่ อยู่รวมกับเพื่อน หรืออาศัยญาติอยู่ พบว่า กลุ่มนักศึกษาที่อยู่กับพ่อแม่ มีพฤติกรรมการเคยมีเพศสัมพันธ์และการเคยซื้อประเวณีต่ำกว่ากลุ่มที่อยู่ไกลพ่อแม่อย่างชัดเจน คือ ร้อยละ 65.0 ต่อ ร้อยละ 33.0 แรงจูงใจที่ทำให้ชาวนักศึกษาวัยรุ่นซื้อประเวณีมีอยู่ 3-4 ประการ คือ ในกลุ่มที่ยังไม่มีประสบการณ์ การอยากลองมาเป็นอันดับหนึ่ง ในกลุ่มที่มีประสบการณ์แล้ว การปลดปล่อยทางเพศมาเป็นอันดับหนึ่งแทน โดยเหตุผลสำคัญที่สอง-สาม ยังคงเป็นเรื่องการชักชวนจากเพื่อนและจากการดื่มเหล้า

ส่วนหนึ่งของปัญหาพฤติกรรมทางเพศ เชื่อมโยงอยู่กับค่านิยมของวัยรุ่นในสังคมปัจจุบัน เช่น ผลการสำรวจ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพแห่งชาติ, 2548) พบว่า วัยรุ่นชายเกือบครึ่งหนึ่ง มีความเห็นว่า ยอมรับให้ผู้หญิงโสเภณีมีเพศสัมพันธ์ได้ และ มากกว่า 1 ใน 4 ยอมรับเรื่องการอยู่ก่อนแต่งงานมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรณวิมล สุนทรศักดิ์ (2548) ที่พบว่า วัยรุ่นทุกกลุ่มอายุเคยมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงาน ร้อยละ 28.9 และในกลุ่มวัยรุ่นตอนต้นที่มีอายุเพียง 12 -15 ปี มีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานถึงร้อยละ 17.2 โดยวัยรุ่นตอนต้นในเขตเมืองเคยมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานเป็นสัดส่วนมากกว่าวัยรุ่นในเขตชนบท คิดเป็นร้อยละ 18.2 และ 16.9 ตามลำดับ แต่ในกลุ่มวัยรุ่นตอนกลาง กลับพบว่าแบบแผนดังกล่าวเปลี่ยนไป โดยวัยรุ่นตอนกลางในเขตชนบทเคยมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานเป็นสัดส่วนมากกว่าวัยรุ่นตอนกลางในเขตเมือง คิดเป็นร้อยละ 30.6 และ 23.8 ตามลำดับ ขณะที่วัยรุ่นตอนปลาย ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท พบว่ากว่าร้อยละ 50.0 เคยมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงาน ในส่วนของพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ วัยรุ่นตอนกลางในเขตชนบทเคยมีเพศสัมพันธ์ในสัดส่วนที่สูงกว่าวัยรุ่นตอนกลางในเขตเมือง คิดเป็นร้อยละ 30.6 และ 23.8 ตามลำดับ และวัยรุ่นตอนปลายตอบว่า เคยมีเพศสัมพันธ์ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท คิดเป็นร้อยละ 56.9 และ 50.8 ตามลำดับ พฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นทั้งในเขตเมืองและในเขตชนบท มีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 32.1 และ 27.3 ตามลำดับ

ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานของวัยรุ่นพบว่าปัจจัยด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ การพักอยู่กับเพื่อนต่างเพศ ปัจจัยด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ พฤติกรรมเสี่ยงของเพื่อนสนิท การรับสิ่งกระตุ้นทางเพศ ปัจจัยด้านจิตวิทยาสังคม ได้แก่ แนวโน้มนำเชิงบวกต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงาน และตัวแปรแทรก ได้แก่ ที่อยู่อาศัยเขตเมือง สามารถทำนายการเคยมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานของวัยรุ่น โดยสามารถอธิบายการผันแปรของตัวแปรตาม คือ การมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานของวัยรุ่น ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 ทั้งนี้ตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถร่วมกันทำนาย การมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานของวัยรุ่น ได้ร้อยละ 90.80 และสามารถทำนายตัวแปรตามทั้งหมด ได้แก่ การเคยและไม่เคยมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานของวัยรุ่น ได้ร้อยละ 82.79 โดยที่ตัวแปรแทรกไม่มีอิทธิพลต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานของวัยรุ่น จากงานวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นว่าเขตที่อยู่อาศัยทั้งในเมืองและชนบท วัยรุ่นมีพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานไม่แตกต่างกัน

จากการศึกษาของ สร้อย อนุสรณ์ธีรกุล และคณะ (2539) พบว่า ร้อยละ 20.0 ของวัยรุ่นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสตรียอมรับว่าตนเองมีแฟนหรือคนรักแล้ว และเคยมีเพศสัมพันธ์แล้ววาร์้อยละ 2.0 อายุเริ่มมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก เริ่มตั้งแต่ 11-19 ปี โดยส่วนมากการร่วมเพศจะเกิดในช่วงอายุ 17-18 ปี สาเหตุของการมีเพศสัมพันธ์ครั้งนี้ ได้แก่ ความรัก ความสนใจ ต้องการประสบการณ์ อยากทดลอง เพื่อความสนุก ต้องการผูกมัดใจแฟน และแม้กระทั่งถูกข่มขืน ส่วนมากใช้ถุงยางอนามัยเป็นครั้งคราวและส่วนมากใช้เพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ การเดินทางออกนอกบ้านและการไปเที่ยวนอกบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ จิราวรรณ แทนวัฒนกุล (2544) ที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีความเห็นว่าการถูกเนื้อต้องตัวกันเป็นสิ่งปกติของคู่รัก และร้อยละ 20 ของกลุ่มตัวอย่างชายเคยมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก และร้อยละ 83.33 มีเพศสัมพันธ์กับเพื่อนนักเรียนหญิงด้วยกัน การมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกนี้กลุ่มตัวอย่างชายมีการเตรียมก่อนการนัด กลุ่มตัวอย่างชายส่วนใหญ่ร้อยละ 66.67 ของกลุ่มที่เคยมีเพศสัมพันธ์ไม่ได้ใช้วิธีการคุมกำเนิดเมื่อมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก และถ้าจะมีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรสกลุ่มตัวอย่างชายจะเลือกใช้ถุงยางอนามัย โดยให้เหตุผลว่าเพื่อป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ แม้ว่าปัจจุบันการให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย แต่กลุ่มวัยรุ่นก็ยังมีความรู้ไม่เพียงพอ เช่นเดียวกับความรู้เรื่องโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์อื่นๆด้วย (Podhisita and Pattaravanich, 1995) ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ อุมารภรณ์ ภัทรวาณิชย์, 2538) ที่พบว่า วัยรุ่นมีความรู้เรื่องโรคเอดส์น้อยโดยเฉพาะในวัยรุ่นหญิง และเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นวัยรุ่นชายมีทัศนคติทางลบต่อโรคเอดส์สูงกว่าผู้ที่อายุน้อย และวัยรุ่นชายจำนวนไม่น้อยที่มีความรู้เรื่องถุงยางอนามัยน้อย องค์ความรู้ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าวัยรุ่นมีความเปิดเผยเรื่องเพศมาก ขณะเดียวกันก็สะท้อนความเสี่ยงเรื่องเพศกับวัยรุ่นด้วย และ ความรู้เกี่ยวกับเรื่องโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และโรคเอดส์ที่มีอยู่เพียงเล็กน้อยนั้น อาจทำให้วัยรุ่นเสี่ยงต่อเรื่องเพศสัมพันธ์มากขึ้นด้วย บางครั้งอาจทำให้เกิดการตั้งครรภ์ ทำให้แม่วัยรุ่นมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี เป็นเหตุให้เกิดปัญหาการทำแท้งตามมา และเนื่องจาก

ระเบียบของสถานศึกษาที่ต้องถูกไล่ออก ความอับอายเพื่อนเป็นส่วนบีบบังคับให้ต้องทำแท้งซึ่งมีอันตรายต่อชีวิตและจิตใจมาก เด็กวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์นั้นส่วนมากเป็นพวกที่อ่อนต่อโลก ขาดความรู้เรื่องเพศ ไม่รู้เรื่องการคุมกำเนิดและรู้เท่าไม่ถึงการณ์

นอกจากนี้งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องเอดส์ในชุมชน เช่น งานของดุขฎิ อายุวัฒน์ (2550) เรื่องความเข้มแข็งของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ พบว่า วัยรุ่นในชุมชนมีพฤติกรรมเสี่ยงเรื่องเพศหลากหลายลักษณะ การมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกันเพราะเชื่อมั่นว่าคู่ของตนเองเรียบร้อย ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์กับผู้อื่น ประกอบกับทัศนคติของพ่อแม่ต่อลูกในเชิงความเชื่อมั่นใจว่าจะไม่ไปมีพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศที่จะมีโอกาสรับเชื้อเอดส์ ทำให้พ่อแม่ไม่เห็นด้วยที่จะเข้มงวดเรื่องพฤติกรรมทางเพศของลูก ตลอดจนสภาพแวดล้อมของครอบครัวที่ลูกอยู่กันเองตามลำพังเพราะพ่อแม่ต้องไปหาทำงานต่างถิ่น ทำให้เด็กและเยาวชนมีอิสระในการคบเพื่อน และพึงพอใจที่จะมีเพศสัมพันธ์กัน

เพ็ญศรี กระทบมทอง และนวลศรี วิจารณ์ (<http://rh.anamai.moph.go.th/t11.htm> สืบค้นเมื่อ 16 สิงหาคม 2549) ทำการวิจัยเรื่อง การสำรวจเจตคติและพฤติกรรมเสี่ยงของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในประเทศไทย ปีการศึกษา 2544 พบว่า วัยรุ่นในระบบโรงเรียนมีพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศและการใช้สารเสพติดอยู่ในระดับน้อย (ร้อยละ 81.9) วัยรุ่นที่ไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงเลยมีเพียงร้อยละ 10.9 เมื่อพิจารณาพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาทางเพศและสารเสพติด พบว่า ร้อยละ 70.7 มีพฤติกรรมการดื่มสุรา/ของมีเมา เช่น เบียร์ ไวน์ รองลงมาร้อยละ 66.5 มีพฤติกรรมการหนีเรียน ร้อยละ 52.3 มีพฤติกรรมการดูวิดีโอภาพยนตร์ที่ปลุกเร้าอารมณ์ทางเพศ ร้อยละ 51.5 มีพฤติกรรมการเล่นการพนัน อ่านหนังสือโป๊ และเที่ยวสถานเริงรมย์ ตามลำดับ ส่วนพฤติกรรมทางเพศ พบว่า วัยรุ่นที่ศึกษา 1 ใน 5 (ร้อยละ 21.6) เคยมีเพศสัมพันธ์แล้ว อายุที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกที่น้อยที่สุดคือ 10 ปี อายุเฉลี่ยที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก คือ 15 – 16 ปี (ชาย 15 ปี หญิง 16 ปี) บุคคลที่วัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์ด้วยครั้งแรกคือ คู่รัก (ร้อยละ 77.2) รองลงมาคือ เพื่อน (ร้อยละ 19) การศึกษาครั้งนี้ยังพบว่าวัยรุ่นร้อยละ 62 ตอบว่าการไปมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของตนเองนั้นเป็นไปด้วยความสมัครใจ 1 ใน 3 ของกลุ่มวัยรุ่นที่เคยมีเพศสัมพันธ์แล้วนี้ตอบว่า ไม่มีการคุมกำเนิด 1 ใน 3 ตอบว่า มีการคุมกำเนิดเป็นบางครั้ง และอีก 1 ใน 3 ตอบว่า คุมกำเนิดทุกครั้ง วิธีการคุมกำเนิดที่นิยมใช้มากที่สุดคือ ถุงยางอนามัย จากการศึกษาพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากปัญหาทางเพศและการใช้สารเสพติดพบว่า ครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างตอบว่า เคยถูกชักชวนให้ลองสารเสพติด ร้อยละ 38.2 เคยถูกชักชวนให้ไปมีเพศสัมพันธ์ จำนวนของวัยรุ่นที่ถูกชักชวนนี้มากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 61.9) ปฏิเสธการชวนได้ส่วนบุคคลที่วัยรุ่นต้องการปรึกษาด้วยเมื่อมีปัญหาส่วนใหญ่ (ร้อยละ 41.1) คือ เพื่อนสนิท รองลงมาคือ พ่อ – แม่ ในการศึกษาครั้งนี้วัยรุ่นร้อยละ 1 เท่านั้นที่ต้องการปรึกษาครู บัณฑิตที่มีผลต่อพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ และการใช้สารเสพติดของการศึกษาครั้งนี้คือ เพศ อายุ สายการศึกษา พื้นที่ที่ศึกษา สถาบันการศึกษา สถานภาพสมรสของบิดา มารดา อาชีพหลักของบิดา มารดา จำนวนเงินที่ได้รับต่อเดือน และความเพียงพอของเงินที่ได้รับ กล่าวคือวัยรุ่นชายมีพฤติกรรมเสี่ยง

สูงกว่าวัยรุ่นหญิง อายุที่มากกว่าจะมีพฤติกรรมเสี่ยงที่สูงกว่านักเรียนอาชีวศึกษามีพฤติกรรมเสี่ยงสูงกว่านักเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญ วัยรุ่นในกรุงเทพฯ มีพฤติกรรมเสี่ยงสูงกว่าวัยรุ่นต่างจังหวัด วัยรุ่นที่ศึกษาในสถาบันการศึกษาระดับภาคเอกชน มีพฤติกรรมเสี่ยงสูงกว่าวัยรุ่นที่ศึกษาในสถาบันการศึกษาระดับภาครัฐ บิดามารดาที่หย่าร้าง ลูกวัยรุ่นมีพฤติกรรมเสี่ยงสูงกว่าครอบครัวที่บิดามารดาอยู่ด้วยกัน อาชีพหลักของบิดามารดาที่เป็นเกษตรกร ลูกวัยรุ่นจะมีพฤติกรรมเสี่ยงน้อยกว่าบิดามารดาที่มีอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ รับจ้างและค้าขายจำนวนเงินที่ได้รับต่อเดือนพบว่า วัยรุ่นที่ได้รับเงินเป็นรายเดือนรายสัปดาห์มีพฤติกรรมเสี่ยงน้อยกว่าวัยรุ่นที่ได้รับเงินเป็นรายวันหรือไม่แน่นอน

จากงานวิจัยที่พบข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมเสี่ยงเรื่องเพศ ในกลุ่มวัยรุ่นยังคงมีแบบแผนเช่นเดิม และมีแนวโน้มจะมีความเสี่ยงมากขึ้นเพราะพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ มีโอกาสนำไปสู่ความเสี่ยงต่อเรื่องโรคเอดส์ด้วย

สาเหตุของปัญหาทางเพศในวัยรุ่น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมวิราช, 2542) พอสรุปได้ว่าเกิดจาก 1) การรับเอาความเชื่อผิดๆ ทางเพศจากคนและสื่อสารมวลชนที่ไม่เหมาะสม การนอนร่วมกับพ่อแม่จนโต การลงโทษเสียเงินที่รุนแรงกับกิจกรรมทางเพศตามวัยของเด็ก 2) สภาพแวดล้อมในครอบครัว ชีวิตคู่ของพ่อแม่ที่ไม่เป็นสุข ทะเลาะวิวาทตบตีกัน พ่อแม่มีปัญหาทางเพศ การยึดค่านิยมเก่าอย่างเคร่งครัด การไม่เตรียมเด็กวัยรุ่นก่อนด้วยการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาที่เหมาะสม ทำที่ดูต้นไม่รับฟัง ลงโทษเฉียบขาดเด็กขาดที่ปรึกษาหารือ หรือผู้ช่วยวิจารณ์ข้อดีข้อเสียของสิ่งที่เขารู้เขาพบเห็นมาในเรื่องเพศ 3) ค่านิยมทัศนคติ วัฒนธรรม ประเพณีของสังคมนั้นๆ ถ้ามีลักษณะให้เก็บบกทางเพศ ห้ามแสดงออกมากเท่าไรก็จะมีปัญหาทางเพศในวัยรุ่นมากกว่าสังคมที่ไม่เก็บบกเคร่งครัด 4) สิ่งยั่วยุและสถานภาพบางประการของสิ่งแวดล้อม เช่น ห้องถิ่นยากจน ห้องที่แถบชานเมือง แหล่งเสื่อมโทรมแออัด และการที่ผู้ใหญ่แสดงบทรักทางเพศในที่เปิดเผย จึงเป็นตัวอย่งให้เล่นกันเองตั้งแต่ยังไม่เป็นหนุ่มสาวด้วยซ้ำไป 5) แหล่งยั่วยุสถานเจริญมย์ การแสดงผิดกฎหมาย ไม่ควบคุมเด็กที่เข้าชม เอกสาร ภาพยนตร์ ภาพถ่าย วิดีโอเทปช่วยให้เกิดปัญหาเบี่ยงเบนทางเพศในวัยรุ่นได้มากขึ้น นอกจากนี้ ปัญหาเรื่องเพศในวัยรุ่น บางส่วนเชื่อมโยงไปสู่ความรุนแรงทางเพศ ดังงานศึกษาของ Rampai Srinual (2003) ที่พบว่า วัยรุ่นในโรงเรียนมีเพศสัมพันธ์เพิ่มขึ้นตามระดับการศึกษา โดยมีสัดส่วนสูงสุดในวัยรุ่นอาชีวศึกษา กล่าวคือ สองในสามของวัยรุ่นทั้งชายและหญิงมีเพศสัมพันธ์ และ ร้อยละ 70 ของผู้ชมชั้นวัยรุ่นหญิงคือ คู่รัก ขณะที่วัยรุ่นระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่ามีอายุเมื่อมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกลดลง เป็น 10-11 ปี

จะเห็นได้ว่า ความเสี่ยงในเรื่องเพศของวัยรุ่น ก่อให้เกิดผลสืบเนื่องหลายประการ แต่ทั้งนี้องค์ความรู้สะท้อนให้เห็นว่า เป็นเพราะวัยรุ่นขาดทักษะและเข้าไม่ถึงข้อมูลที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องเพศทั้งจากครอบครัวและระบบการศึกษาเพราะถูกปิดกั้นจากระบบการอบรมสั่งสอนของครอบครัวและค่านิยมของสังคมประกอบกับข่าวสารเรื่องเพศที่ไม่มีการกลั่นกรองปรากฏอยู่ทั่วไป ทำให้ปัจจุบันวัยรุ่น

เข้าถึงข้อมูลเรื่องเพศได้ง่าย ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่จะทำให้วัยรุ่นมีความมั่นคงในชีวิต ปลอดภัยจากความเสี่ยงเรื่องเพศนั้น ส่วนหนึ่งจำเป็นต้องได้รับการดูแลจากครอบครัว จากสถาบันทางสังคม เช่น โรงเรียน หรือสถานีนามัย หรือ สถาบันทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว เป็นพื้นฐานที่จะช่วยให้วัยรุ่นมีทักษะ ตระหนักต่อความเสี่ยงเรื่องเพศได้มากขึ้น ขณะเดียวกันตัววัยรุ่นก็ต้องมีความสามารถที่จะวิเคราะห์ และรู้เท่าทันกับสถานการณ์ ป้องกันและแก้ไขปัญหาได้

(2) วัยรุ่นกับความเสี่ยงเรื่องยาเสพติด

จากการรายงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) พบว่า ข้อมูลของกลุ่มประชากรที่เข้ารับการรักษายาบ้าทั่วประเทศในระยะ 7 ปีที่ผ่านมา บ่งบอกว่าแนวโน้มการระบาดของกลุ่มนักเรียนนักศึกษาและกลุ่มแรงงานเพิ่มรวดเร็วทุกภูมิภาค และมีจำนวนประชากรสุบกัญชามากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับการใช้สารอื่น โดยมากกว่าครึ่งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (www.thaihealth.or.th/content.php?SystemModulekey=situationdrug&id=164 สืบค้นเมื่อ 24 มีนาคม 2549)

นักวิชาการพยายามอธิบายว่าการติดยาเสพติด เกิดจากแรงบังคับทางสังคมที่มีอิทธิพลอย่างมาก ต่อจิตใจส่งผลต่อการแสดงพฤติกรรมการใช้ยาเสพติด รวมถึงค่านิยม วัฒนธรรมและโครงสร้างสังคมที่บุคคลอยู่อาศัย ขณะเดียวกันการติดสารเสพติด ก็เป็นเพราะขาดการควบคุมตนเอง ขาดการรู้จักห้ามใจตนเอง (เรื่อนแก้ว ภัทรานูวัตติ, 2545 อ้างใน รัชนีวรรณ คำภา, 2546) และเห็นว่า ผู้ติดสารเสพติด เป็นผู้มีแบบแผนของลักษณะความคิด ความรู้สึก การกระทำการตอบสนองต่อสิ่งเร้า และวิธีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสม

ปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้วัยรุ่นติดยาเสพติด ได้แก่ (พรพิมล เจียมนาครินทร์, 2539)

1. ปัญหาจากสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัว การที่เด็กมีความทุกข์ใจ เช่น การขาดความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ ขาดผู้ชี้แนะ ความเครียด ความกดดันทำให้เด็กหายาเสพติดมาเสพ หรือบุคคลในครอบครัวเป็นเหตุชักจูงให้เด็กเสพตามเช่นกัน
2. ปัญหาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกครอบครัว เช่น อิทธิพลจากเพื่อน อิทธิพลจากค่านิยมของสังคม การเลียนแบบตะวันตก การอยู่ในละแวกผู้ค้ายาเสพติด
3. ปัญหาจากตัวผู้เสพเอง เช่น มีปัญหาด้านการเรียน การปรับตัว การทำงาน มีความทุกข์ใจ หดหู่สิ้นหวัง มีความสับสนในใจ ความขัดแย้งในใจ มีความรู้สึกที่ตัวเองต่ำต้อยไร้ค่า ขาดการยอมรับจากผู้ใหญ่และเพื่อน ไม่มีเป้าหมายในชีวิตหรือประสบความล้มเหลว มีปมด้อยในตนเอง
4. ปัญหาจากความคึกคะนอง ความอยากรู้ อยากเห็น อยากลอง รวมทั้งการมีเวลาว่างมากเกินไป ไม่ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์เมื่อเสพบ่อยๆ เข้าจึงติด

5. ปัญหาการถูกชักชวน วัยรุ่นที่ติดยาเสพติดมักอยากมีเพื่อนร่วมวง การเพื่อที่จะได้ขอเงินมาซื้อยาหรือเสพร่วมด้วย บางคนหวังจะได้เสพยาฟรีจากคนขายหากได้ลูกค้ารายใหม่ ๆ
6. ปัญหาจากการถูกล่อลวง เกิดจากความรู้อาจไม่ถึงขั้นการฉ้อโกง โดยมีคนมาหลอกว่าเป็นวิธีการที่จะทำให้เกิดความสบายใจ ลืมความทุกข์ได้

จะเห็นได้ว่าปัจจัยเสี่ยงของการติดยาเสพติดนั้น ครอบคลุมทั้งปัจจัยจากตัววัยรุ่น ครอบครัวและสังคม ดังนั้นการจะป้องกันยาเสพติดในวัยรุ่น ต้องเน้นที่ทักษะชีวิต (<http://www.women-family.go.th/women2/GenderNew/Expert%20Gender/PeopleE/Yongyud%20IFrame.htm> สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2550) เพราะจากสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมทำให้เด็กมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปใช้ยาเสพติด ดังนั้นต้องสร้าง เจตคติและทักษะ โดยเจตคติ หมายถึง การเห็นคุณค่าในตนเอง ความรับผิดชอบต่อสังคม ความตระหนักในตนเอง ความเห็นใจผู้อื่น ความคิดสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ส่วนการสร้างทักษะ หมายถึง ทักษะการสื่อสารและสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น จึงเป็นสิ่งที่สามารถป้องกันเด็กและเยาวชนไม่ให้ใช้ยาเสพติด การพัฒนาเจตคติทำได้โดยการสร้างความรู้สึก ความคิด และความเชื่ออย่างเป็นระบบ เป็นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติดให้กับเด็กและเยาวชน

แนวโน้มของผู้ใช้สารเสพติดในกลุ่มเยาวชน นักเรียนนักศึกษาและเยาวชนที่มีอายุ 15-25 ปีมีแนวโน้มมากขึ้น โดยสถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) คาดประมาณพบว่า กลุ่มนี้มีถึงร้อยละ 8.13 ของประชากรกลุ่มเสี่ยงทั้งหมด (www.pureheart.in.th/teen/fact.html สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2545) และเยาวชนเริ่มใช้ยาเสพติดเมื่ออายุน้อยลง สาเหตุการเสพ ส่วนใหญ่คือ อยากรลอง และเพื่อนชวน (รัชนี ณ ระนอง และคณะ, 2540) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไพบุลย์ สุวรรณวารีย์ (2545) นอกจากนี้มีการศึกษาในเยาวชนเฉพาะกลุ่ม เช่น การศึกษาของวิภา ด้านธำรงกุล อุษณีย์ พึ่งปาน และศศิธร แจ่มถาวร (2539) เรื่องความรู้และทัศนคติต่อการติดสารเสพติด และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องของเยาวชนที่ต้องโทษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าใจถึงลักษณะสภาพความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมทางสังคม และพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนที่ต้องคดี จำนวนตัวอย่าง 687 ราย เป็นชาย 564 ราย จากสถานฝึกอบรมชาย 4 แห่ง ได้แก่ บ้านเมตตา บ้านมูทิตา บ้านกรุณา บ้านอุเบกขา และหญิง จำนวน 123 ราย จากสถานฝึกอบรมบ้านปราณี แห่งเดียว ผลการศึกษา พบว่า การต้องโทษครั้งนี้ เด็กชายคดีสารเสพติด ถูกตัดสินลงโทษต่ำกว่า 1 ปี มากกว่าเด็กหญิงถึง 2 เท่า เด็กส่วนมากเริ่มใช้สารจากสารที่หาได้ง่ายในสังคม เช่น สารระเหย ไปจนถึงสารชนิดที่มีฤทธิ์ร้ายแรงมากและหายากในกลุ่มผู้เสพ เช่น เฮโรอีน ชนิดที่นิยมใช้ คือ สารระเหยและกัญชา อายุที่เริ่มใช้อยู่ระหว่าง 14-16 ปี สาเหตุหลัก คือ อยากรทดลอง ผู้ที่เคยใช้มากกว่าร้อยละ 85 ไม่เคยรักษาเพื่อหยุดใช้สารเสพติด เด็กและเยาวชนชายและหญิง รายงานว่าเคยอดเองเป็นระยะเวลาสั้นๆ ร้อยละ 27 และ 24 ตามลำดับ เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่รายงานว่าสารเสพติดเป็นสิ่งไม่ดีและทำให้เสียสุขภาพร่างกายและจิตใจ เด็กที่ไม่เคยใช้สารเสพติด จะรู้จักสารระเหยในอัตราสูงสุด รองลงมาได้แก่ กัญชา และจากข้อมูลการศึกษาพบว่าปัจจัยสภาพทางสังคมและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพล

ค่อนข้างมากที่เอื้อให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ เพราะงานศึกษาของ ศรีวรรณา เจียรวัฒน์ชัย (2539) พบว่า ครอบครัวของเด็กและเยาวชนที่เริ่มเสพยาเสพติดนั้น เป็นครอบครัวที่มีปัญหา พ่อแม่ไม่เข้าใจในการอบรมเลี้ยงดูลูก ไม่ให้เวลาและไม่สนใจลูกเท่าที่ควร

เช่นเดียวกับงานศึกษาของ ไพบูลย์ สุวรรณวารี (2545) ศึกษาความคิดเห็นของเด็กนักเรียนเกี่ยวกับยาเสพติด และการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด กรณีศึกษานักเรียนมัธยมศึกษา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย จำนวน 225 คน ผลการวิจัยพบว่า การที่มีนักเรียนสูบบุหรี่และดื่มสุราเป็นจำนวนมาก และการที่ยาเสพติดซื้อหาได้ง่าย เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักเรียนติดยาเสพติดได้ และพบว่า อายุ ระดับการศึกษา ความพอเพียงระหว่างรายรับและรายจ่าย และสถานการณ์ปัญหายาเสพติด มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับยาเสพติดและการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยเพศชายติดยาเสพติดมากกว่าเพศหญิง วัยรุ่นตอนต้นอายุต่ำกว่า 15 ปี และวัยรุ่นตอนปลาย อายุ 15 ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นเกี่ยวกับยาเสพติดแตกต่างกัน นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีความคิดเห็นเกี่ยวกับยาเสพติดแตกต่างกัน และนักเรียนที่มีความพอเพียงระหว่างรายรับกับรายจ่าย จะมีความรับผิดชอบต่อการดำเนินชีวิตมากกว่ากลุ่มอื่น

จะเห็นได้ว่า ความมั่นคงในชีวิตของวัยรุ่นที่จะปลอดภัยจากยาเสพติดนั้น วัยรุ่นต้องได้รับการพัฒนาเจตคติและทักษะ ขณะเดียวกันก็ต้องได้รับการโอบอุ้มจากทั้งครอบครัว และสังคม ซึ่งในการศึกษานี้คือชุมชนด้วยเพราะปัจจัยเสี่ยงของการติดยาเสพติดเกิดจากทั้งตัววัยรุ่น ครอบครัวและสังคมเชื่อมโยงกัน

(3) วัยรุ่นกับความเสี่ยงเรื่องความรุนแรง

เนื่องจากวัยรุ่นมีสภาพแวดล้อมทั้งอยู่ในครอบครัว และ สังคมภายนอกที่แวดล้อมด้วยเพื่อนๆ ดังนั้นความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่นจึงมักเกิดขึ้นในสภาพดังกล่าว การทะเลาะวิวาทระหว่างกลุ่มหรือการยกพวกตีกันนั้น กลายเป็นปรากฏการณ์ที่พบในสังคมปัจจุบันเพิ่มมากขึ้น สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความคะนอง ต้องการการยอมรับจึงต้องแสดงออก

ราศี ธรรมนิยม (2539) ศึกษาพฤติกรรมวัยรุ่นไทยในปี 2533 พบว่า วัยรุ่นไทยมีส่วนในการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพเพื่อตนเอง เพื่อผู้อื่น และเพื่อชาวโลก วัยรุ่นมีการก่อเหตุทะเลาะวิวาท มั่วสุม เป็นแก๊งกวนเมือง มีการยกพวกตีกันระหว่างโรงเรียนต่อโรงเรียน โดยเฉพาะนักศึกษาเทคนิค วัยรุ่นชายมักเป็นฆาตกรมากกว่าวัยรุ่นหญิง โดยสาเหตุแค้น โกรธ หึงหวงเป็นสาเหตุใหญ่ วัยรุ่นชาย-หญิงตอนปลายมักฆ่าตัวตายพอๆ กัน โดยสาเหตุจากความรัก ความหึงหวง ความน้อยใจ วัยรุ่นกับการโจรกรรม วัยรุ่นตอนปลายมักทำการโจรกรรมมากที่สุด ด้านอุบัติเหตุ พบว่าเด็กวัยรุ่นชาย-หญิง มีปริมาณการถูกผู้อื่นกระทำพ้อๆ กัน แต่การก่ออุบัติเหตุที่วัยรุ่นชายเป็นผู้ก่อมากกว่าวัยรุ่นหญิง และเป็นอุบัติเหตุจากรถจักรยานยนต์ การถูกข่มขืนวัยรุ่นหญิงมักถูกข่มขืนจากผู้ใกล้ชิดร้อยละ 32.25

สำนักวิจัยเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ได้ทำการสำรวจนักเรียนชายระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับปวช. ในกรุงเทพมหานคร 1,226 ราย เมื่อวันที่ 11-14 มิถุนายน 2546 พบว่านักเรียนมีความขัดแย้งที่มีโอกาสนำไปสู่ความรุนแรง พบว่า วัยรุ่นชายถึงร้อยละ 47.9 ไม่มั่นใจว่าตนเองจะควบคุมอารมณ์ได้หากเกิดความโกรธหรือบันดาลโทสะ ปรากฏการณ์ที่พบคือในรอบ 3 เดือนที่ผ่านมา นักเรียนชาย ร้อยละ 46.0 ได้ทะเลาะกับพ่อแม่/ผู้ปกครองถึงขั้นโต้เถียงปะทะคารมกันด้วยเรื่องการเที่ยวเตร่ ไม่ค่อยกลับบ้าน ไม่สนใจการเรียน ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอน และคบเพื่อนที่ไม่ถูกใจผู้ปกครอง นอกจากนี้ในบรรดานักเรียนชายที่มีแฟนหรือคนรัก (ร้อยละ 32.1 ของนักเรียนชายที่สำรวจ) พบว่าในรอบ 3 เดือนที่ผ่านมา มีอยู่ถึงร้อยละ 44.0 ที่เคยทะเลาะกับแฟนด้วยเพราะความไม่เข้าใจกัน ความหึงหวง ถูกทิ้ง/หญิงคนรักบั่นใจให้ชายอื่น อีกฝ่ายเอาแต่ใจตนเอง ไม่ได้รับการเอาใจใส่ ร้อยละ 40.0 เคยถูกครูดว่าหรือลงโทษ เพราะ การฝ่าฝืนกฎระเบียบโรงเรียน มาสาย ไม่ยอมส่งการบ้าน โดดเรียน และไม่ตั้งใจเรียน ร้อยละ 19.2 เคยทะเลาะวิวาทกับเพื่อนร่วมสถาบัน ร้อยละ 17.1 เคยทะเลาะวิวาทกับคนอื่นนอกสถาบัน ด้วยสาเหตุสำคัญคือ เกิดอาการหึงหวง ไม่ชอบหน้ากัน การดูหมิ่นสถาบันการศึกษา การแย่งแฟน/แย่งจีบผู้หญิง และการกระทบกระทั่งทางร่างกายและวาจา (เหยียบเท้า เดินชนกัน แกว่งกัน) และในนักเรียนชายที่เคยทะเลาะวิวาทกับคนอื่นนอกโรงเรียนมีถึงร้อยละ 62.4 ที่คิดจะไปทำร้ายคนที่เคยทะเลาะด้วย ปัจจัยที่ทำให้เกิดความรุนแรงส่วนหนึ่งวัยรุ่นเลียนแบบการแสดงความรุนแรงจากภาพยนตร์มากที่สุด รองลงมาคือ การชักจูงจากเพื่อน และข่าวความรุนแรงที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ (www.ipoll.th.org/article/boy/boy.html สืบค้นเมื่อ 24 มีนาคม 2549) จะเห็นได้ว่า ความเสี่ยงต่อความรุนแรงในชีวิตวัยรุ่นนั้นเกี่ยวข้องกับสภาพครอบครัว การคบเพื่อน สภาพแวดล้อมที่สถานศึกษา ตลอดจนสื่อต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมที่วัยรุ่นรับมาเป็นแบบอย่างโดยขาดทักษะที่จะไตร่ตรอง

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในกลุ่มวัยรุ่น ส่วนหนึ่งมีสุราเป็นตัวกระตุ้น การดื่มสุรา วัยรุ่นก็ได้รับอิทธิพลจากเพื่อน ดังงานวิจัยเรื่อง 'การพัฒนารูปแบบเพื่อป้องกันการดื่มสุราและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์' ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) เมื่อ 2548 ได้ศึกษาพฤติกรรมการบริโภคสุรามาจากข้อมูลการสำรวจผู้ดื่มสุราจำนวน 1,295 คน พบว่าสาเหตุสำคัญที่สุดของการดื่มสุราครั้งแรกคือ เพื่อนชักชวน ความจำเป็นในการเข้าสังคม และทดลองด้วยตัวเอง คิดเป็นร้อยละ 55.8 16.9 และ 16.1 ตามลำดับ โดยเฉลี่ยกลุ่มตัวอย่างดื่มสุราเฉลี่ย 7 ครั้งต่อเดือน และใช้เงินซื้อสุราเฉลี่ยเดือนละ 1,063 บาท (ซึ่งเท่ากับ 12% ของรายได้เฉลี่ยต่อหัวในปี 2546) ปัจจุบันการซื้อหาสุราเป็นเรื่องที่สะดวกมากเพราะร้านค้าอยู่ใกล้บ้าน โดยเฉลี่ยผู้ซื้อใช้เวลาเพียง 7.5 นาที ผู้ซื้อสุราในภาคอีสานใช้เวลาน้อยสุดคือ 5.8 นาที เพราะในหมู่บ้านมีร้านค้าหลายร้าน (www.bangkokbiznews.com/2006/01/25/w006_70545.php?news_id=70545 สืบค้นเมื่อ 24 มีนาคม 2549)

เสาวนีย์ พัฒนอมร สุวัฒน์ ศรีพินผล และอัมพร เบญจพลพิทักษ์ (2544) ได้กล่าวถึง แนวทางการป้องกันปัญหาความรุนแรงในเด็กวัยรุ่น โดยมีหลักปฏิบัติที่สำคัญ คือ ให้พยายามอยู่ในภาวะควบคุมความโกรธของตนเองอยู่เสมอ ให้รักษาระดับอารมณ์ พยายามรักษาระดับเสียงให้ราบเรียบและสงบ ให้พยายามเข้าใจและเห็นอกเห็นใจฝ่ายที่เป็นคู่กรณี

ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาให้วัยรุ่นมีความมั่นคงในชีวิต ปลอดภัยจากความรุนแรงที่เกิดขึ้น จำเป็นต้องกระตุ้น หรือเสริมสร้างทักษะให้วัยรุ่นสามารถรู้จักที่จะควบคุมความโกรธของตนเอง รู้สึกตัว รู้เท่าทันอารมณ์และความต้องการของตนเอง

7. แนวทางการพัฒนาความมั่นคงในชีวิตของวัยรุ่น

แนวคิดสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาความมั่นคงในชีวิตวัยรุ่นได้แก่แนวคิดเรื่องการพัฒนาวัยรุ่น ทักษะชีวิต และแนวคิดเรื่องการเสริมสร้างพลังอำนาจกับบุคคล ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

แนวคิดการพัฒนาวัยรุ่น ที่หลายโครงการพัฒนานำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานที่น่าสนใจ เช่น โครงการ Better Life Options ที่มุ่งพัฒนาแนวทางสำหรับการพัฒนาวัยรุ่นเน้นให้ความสำคัญทั้งความสามารถ (Capacity) ระดับบุคคลและบริบทครอบครัว (Family Context) ตลอดจนค่านิยมของชุมชน (Community Norms) ซึ่งโครงการนี้สามารถสร้างพลังอำนาจให้วัยรุ่นที่ต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (www.cepda.org/trainprong/youth.html สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2545)

สำหรับแนวคิด ทักษะชีวิต (Life Skill) องค์การอนามัยโลก (WHO, 1994) ได้ให้ความหมายของทักษะชีวิตว่า เป็นความคิดอ่าน ความพยายามเพิ่มพูนปฏิสัมพันธ์ตนเองกับผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ เป็นความสามารถในการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่วิกฤติ ทั้งนี้องค์การอนามัยโลกระบุว่าองค์ประกอบของทักษะชีวิตพื้นฐานของบุคคล ประกอบด้วย 3 ด้านคือ ด้านพุทธิพิสัย ได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์และความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ ด้านจิตพิสัย ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง และความเห็นใจคนอื่น และด้านทักษะพิสัย ได้แก่ การสื่อสารและการสร้างสัมพันธภาพ การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหา การจัดการกับอารมณ์และความเครียด จะเห็นได้ว่าทักษะชีวิตจะทำให้วัยรุ่นรับรู้ถึงความสามารถของตนเอง เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และภาคภูมิใจในความสามารถของตนเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานทำให้ชีวิตของวัยรุ่นมีความมั่นคงและส่งผลถึงการดำเนินชีวิตในอนาคตของวัยรุ่น

การศึกษาเพื่อพัฒนาวัยรุ่น โดยมุ่งลดพฤติกรรมเสี่ยงด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัยรุ่นมีการวิจัยอยู่บ้าง โดยเฉพาะระยะหลังที่กระแสการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น แต่ยังเป็นการเน้นเฉพาะประเด็นเท่านั้น สำหรับงานวิจัยที่นำแนวคิดทักษะชีวิตมาใช้เพื่อส่งเสริมสุขภาพวัยรุ่น เช่น งานการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมและดูแลสุขภาพของเด็กและวัยรุ่นในชุมชนแออัดของ สมใจ ทุนกุลและคณะ (2543) ผลการวิจัยพบว่าหลังการดำเนินกิจกรรมวัยรุ่นมีพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพลดลง มีสัดส่วนของวัยรุ่นที่มีความภาคภูมิใจปานกลางเพิ่มขึ้น ผลการวิจัยสะท้อนว่าวัยรุ่นมี

การปรับตัว การแสดงออกต่อกลุ่มเพื่อน และมีการเรียนรู้ร่วมกันผ่านกิจกรรมที่ดำเนินการ และในปีเดียวกันนั้น จำรัส ศีลาคม ระพีพรรณ ศรีสุข และ ทรงเดช สอนใจ (2543) ได้ศึกษาการจัดค่ายพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อป้องกันยาเสพติดในกลุ่มเยาวชนในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอาชีวศึกษาในจังหวัดอุดรธานี ผลการศึกษาพบว่านักเรียนร้อยละ 85 มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงผลร้ายและวิธีการแก้ไขปัญหากับยาเสพติดที่เหมาะสมกับตนเอง ครอบครัว และชุมชน สามารถปฏิบัติตามขั้นตอนของการฝึกทักษะชีวิต และเห็นแนวทางในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ร้อยละ 80

ในประเด็นเรื่องเพศ การศึกษาของ สร้อย อนุสรณ์วิรุฑ และคณะ (2539) พบว่า เมื่ออบรมเยาวชนสตรีแล้ว การรับรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ และความรู้เกี่ยวกับการใช้ถุงยางอนามัยของผู้นำเยาวชนสตรีเกี่ยวกับโรคเอดส์ด้านโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคเอดส์หลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมและหลังสิ้นสุดการดำเนินงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและคะแนนเฉลี่ยการรับรู้หลังการอบรมและหลังสิ้นสุดการดำเนินงานสูงขึ้น และสูงกว่าก่อนการอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และการรับรู้อุปสรรคต่อการป้องกันโรคเอดส์คะแนนเฉลี่ยหลังการอบรมและหลังสิ้นสุดการดำเนินงานสูงกว่าก่อนการอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ บทบาทด้านการเป็นผู้นำเยาวชนสตรีทางด้านสุขภาพ ก่อนการอบรมและหลังการอบรม ผู้นำเยาวชนสตรีได้รับการทดสอบบทบาทการเป็นผู้นำเยาวชนสตรี พบว่า หลังการอบรมผู้นำเยาวชนสตรีมีบทบาทและศักยภาพในการเป็นผู้นำ รณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ภายในโรงเรียนดีขึ้น พฤติกรรมทางบวกมีมากขึ้น ในขณะที่พฤติกรรมทางลบมีน้อยลง ผู้นำเยาวชนสตรีทุกคนได้มีบทบาทและส่วนร่วมในการป้องกันโรคเอดส์ภายในโรงเรียน กิจกรรมที่ทำได้แก่ การเผยแพร่ความรู้เรื่องโรคเอดส์แก่เพื่อนในชั้นเรียน และในโรงเรียน จัดทำและแจกเอกสารแผ่นพับ จัดฉายวีดีทัศน์ เสี่ยงตามสาย จัดทำวิทยุโรงเรียน จัดอบรมนักเรียนทุกระดับชั้นเรียน เป็นต้น

สำหรับงานประเด็นเรื่องยาเสพติด มีงานศึกษาของ รัชนีวรรณ คำภา (2546) ที่ศึกษาผลของการใช้คำปรึกษาแบบกลุ่มร่วมกับกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาเจตคติต่อการป้องกันการเข้ายาเสพติดของวัยรุ่น พบว่า ในกลุ่มทดลองที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามแนวทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบผสมผสานร่วมกับการใช้กิจกรรมกลุ่ม มีเจตคติต่อการป้องกันการเข้ายาเสพติดสูงกว่าก่อนการทดลอง

หนึ่งในต่างประเทศมีงานวิจัยที่ศึกษา การรับรู้ของวัยรุ่นและผู้ใหญ่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันในกลุ่มชน (Jones, 2006) ซึ่งพบว่าวัยรุ่นหญิงมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มชนมากกว่าวัยรุ่นชาย และวัยรุ่นในชนบทมีการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและผู้ใหญ่เป็นไปในเชิงบวกมากกว่าวัยรุ่นที่อยู่ในเมือง วัยรุ่นและผู้ใหญ่ที่เข้าร่วมในโครงการมีการรับรู้ในเชิงบวกต่อการมีส่วนร่วมของวัยรุ่นในชุมชน มากกว่าผู้ใหญ่ที่ทำหน้าที่ให้ความร่วมมือในโครงการ ซึ่งจะเห็นได้ว่า การรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างกันของวัยรุ่นและผู้ใหญ่ ยังต้องการสร้างความสัมพันธ์ และเชื่อว่าการสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าว ควรทำบนฐานของชุมชน

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดทักษะชีวิต ได้รับการกล่าวถึงในฐานะแนวทางการพัฒนาวัยรุ่นในหลายพื้นที่ ดังข้อเขียนของ Cecilia Moya เมื่อ 2002 ที่สะท้อนว่าการนำแนวคิดเรื่องทักษะชีวิตไปประยุกต์ใช้ในงานอนามัยการเจริญพันธุ์ในวัยรุ่น ซึ่งทักษะชีวิต ประกอบด้วยทักษะหลักในเรื่องที่สำคัญ 4 อย่างคือ (<http://www.advocatesforyouth.org/publications/iag/lifeskills.htm> สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2545)

- 1) ความสามารถในการตัดสินใจ แก้ปัญหา คิดวิเคราะห์หิววิจารณ์ (Make decision, solve problems, and think critically and creatively)
- 2) ความสามารถด้านการสื่อสาร รวมทั้งทักษะการฟัง ความรู้สึกเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น พิทักษ์สิทธิของตนเองและต่อรอง (Communicate, including listen, build empathy, be assertive, and negotiate)
- 3) สามารถควบคุมอารมณ์และความเครียดได้ (Cope with emotional and stress)
- 4) ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และ ตระหนักต่อตนเอง (Feel empathy with others and be self-aware)

ผลของการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะวัยรุ่น น่าจะต้องพิจารณาจาก 5 ส่วนได้แก่

ส่วนที่ 1 Participants โดยพิจารณาจาก การยอมรับความสามารถ ความรู้สึกและความเชื่อของวัยรุ่น เน้นพิจารณาความเสี่ยงที่วัยรุ่นกำลังเผชิญอยู่ ยอมรับความคิด ความเชื่อที่เชื่อมโยงกับความเสี่ยงเหล่านั้น และพิจารณาว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการไปนั้นเหมาะสมกับวัยรุ่นทั้งในด้านเพศ วัย และวัฒนธรรม ตลอดจนประสบการณ์ของวัยรุ่น

ส่วนที่ 2 Content พิจารณาจากข้อมูลข่าวสาร ทศนคติ และทักษะที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ การพัฒนาทักษะความปลอดภัยในกลุ่มวัยรุ่นต้องมั่นใจว่าวัยรุ่นเข้าใจถึงพฤติกรรมเสี่ยงเหล่านั้น และเข้าใจว่าปัจจัยระดับบุคคล และ สังคมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเสี่ยงดังกล่าว ซึ่งในการวิจัยนี้ ให้ความสำคัญกับความเสี่ยงเรื่องเพศ ยาเสพติดและความรุนแรง

ส่วนที่ 3 Processes พิจารณาจากขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรมทั้งในเชิงลำดับขั้นตอนที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับกลุ่มเป้าหมาย ต้องให้ความสำคัญว่ากิจกรรมดำเนินไปสอดคล้องกับความต้องการที่เฉพาะเจาะจงของกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่

ส่วนที่ 4 The Environment พิจารณาถึงสภาพแวดล้อมที่จะเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดกิจกรรม ซึ่งสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ถ้าต้องการ ในการวิจัยนี้ หมายถึงรวมถึงสภาพแวดล้อมที่อยู่ในชุมชนและสภาพแวดล้อมที่เกิดขณะมาร่วมกิจกรรมค่ายนอกชุมชนกับโครงการวิจัย

ส่วนที่ 5 Outcomes พิจารณาจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งสะท้อนผ่านการประเมินจากกิจกรรม หรือตัวบ่งชี้อื่นๆ เน้นพิจารณาว่าเป้าหมายหลักของกิจกรรมนำไปสู่เป้าในเรื่องความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-esteem) การเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวก ซึ่งในการวิจัยนี้ สนใจผลลัพธ์จาก 2 มิติ ได้แก่

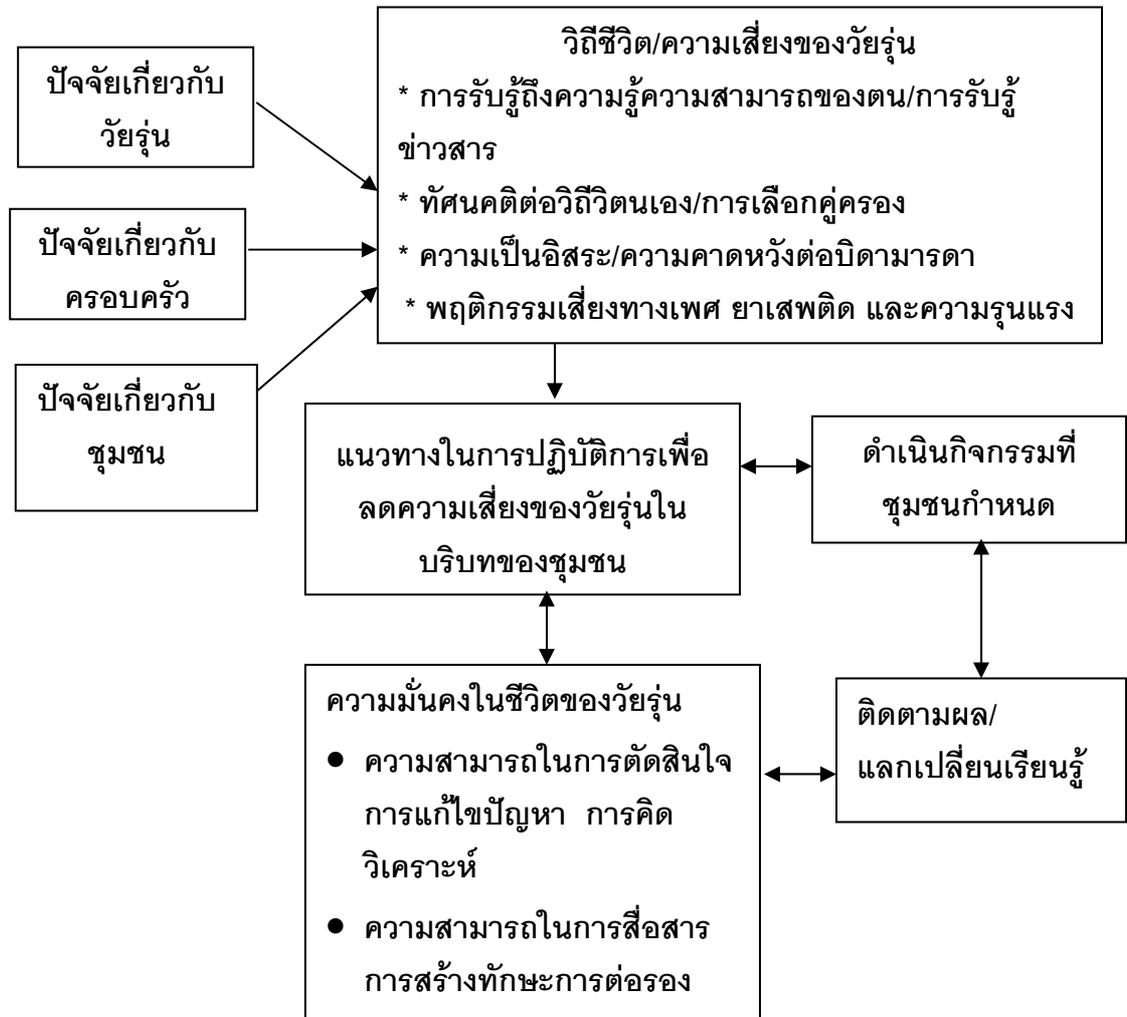
ความสามารถของวัยรุ่นที่สะท้อนความมั่นคงในชีวิตครอบคลุมความสามารถในการตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา การคิดวิเคราะห์ และความสามารถในการสื่อสาร การสร้างทักษะการต่อรอง

8. กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย มีความแนวคิดที่ว่า พฤติกรรมเสี่ยงเรื่องเพศ ยาเสพติด และความรุนแรง ในชีวิตวัยรุ่นชนบทอีสานนั้นเกี่ยวกับ 1) ปัจจัยทั้งตัววัยรุ่นเอง ที่มีบุคลิกเฉพาะ การรับรู้เรื่องต่างๆ ในกระแสการเปลี่ยนแปลง 2) ปัจจัยที่เกี่ยวกับครอบครัวของวัยรุ่น เพราะสภาพวิถีชีวิตในระบบทุนนิยม ทำให้วัยรุ่นไม่ได้อยู่อาศัยกับพ่อแม่ พ่อแม่ต้องออกไปทำงานต่างถิ่น ทำให้วัยรุ่นต้องใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางกระแสทุนตามลำพัง ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ระบบเครือข่ายสามารถเข้ามาดูแลวัยรุ่นได้เช่นในสังคมดั้งเดิม 3) ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน สืบเนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงทำให้เกิดการไหลบ่าของวัฒนธรรมที่เน้นบริโภคนิยม เน้นความทันสมัย สะดวกสบาย ตลอดจนทัศนคติของชุมชนที่มีต่อวัยรุ่นเปลี่ยนแปลงไป จึงส่งผลให้วัยรุ่นต้องดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยลำพัง ทำให้วัยรุ่นนอกจากจะไม่ได้รับการเสริมสร้างทักษะที่จะนำพาตนเองให้ลดความเสี่ยงต่างๆ แล้ว ยังถูกมองว่าเป็นผู้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ทั้งเรื่องพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม การเสพยาเสพติด และการก่อความรุนแรง ดังนั้นการจะพัฒนาความมั่นคงในชีวิตของวัยรุ่น ให้ปลอดภัยจากความเสี่ยงเรื่องเพศ ยาเสพติด และความรุนแรงนั้น จำเป็นต้องเข้าใจถึงสภาพวิถีชีวิตของชุมชน และวัยรุ่น ตลอดจนการรับรู้ของวัยรุ่นที่มีต่อศักยภาพตนเอง และทัศนคติของครอบครัว ตลอดจนชุมชนที่มีต่อวัยรุ่น ที่จะเข้ามามีส่วนเสริมสร้างศักยภาพให้กับวัยรุ่น ให้สามารถตระหนักรู้ เห็นคุณค่าของตนเอง เพื่อเสริมสร้างทักษะการตัดสินใจ ที่ทำให้สามารถหลีกเลี่ยงความเสี่ยงดังกล่าวได้

จากแนวคิดข้างต้น จึงเห็นว่ากระบวนการวิจัยที่น่าจะทำให้ได้องค์ความรู้ คือการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพราะแนวคิดของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่เป็นวัยรุ่น ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้กระบวนการศึกษาชุมชน ที่เน้นให้ความสำคัญกับหน่วยในการศึกษาเป็นชุมชน และเน้นถึงการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาทำความเข้าใจกับปัญหา (สุริยา วีรวงศ์, 2542) ซึ่งในที่นี้ก็คือ สถานการณ์หรือสภาพของวัยรุ่นในชุมชน ทัศนคติของวัยรุ่นเกี่ยวกับความมั่นคงในชีวิตวัยรุ่น ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของวัยรุ่น และแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาความมั่นคงในชีวิตของวัยรุ่นในทัศนคติของวัยรุ่นและชุมชน เพื่อนำมาสู่การกำหนดแผนการหรือโครงการ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติการและการติดตามผลของการปฏิบัติการ (ระยะที่ 2 ของโครงการวิจัย) อย่างไรก็ตามแม้จะเน้นภาพการศึกษาจากในชุมชนขึ้นมา แต่ก็มีกรอบการวิจัยเบื้องต้นว่า ความมั่นคงในชีวิตของวัยรุ่น เป็นความสามารถของวัยรุ่นที่ครอบคลุมอย่างน้อย 2 มิติคือ

ความสามารถในการตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา การคิดวิเคราะห์ และความสามารถในการสื่อสาร การสร้างทักษะการต่อรอง ดังแผนภาพที่ 1

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย